

מעילה ט חלק א

אם מיצוי חשיב חצי מתיר או מתיר שלם

מבואר בגמ' דלמ"ד מיצוי מעכב, אפשר לפגל בשעת מיצוי. והק' הרש"ש (ד"ה קתני) דהא זה תלוי במח' אם מפגלין בחצי מתיר, שהרי המיצוי אינו מתיר שלם, ורק בצירוף ההזאה, ותיירץ דכוונת הגמ' הוא שפיגל בהזאה ובמיצוי, וכ"כ החזו"א (זבחים ס"ז סק"ח).

אמנם רש"י (ד"ה לצדיק) כתב בתירוף הגמ' בזה"ל מאחר שלא פיגל בהזאה, לא מצי מפגל במיצוי דמיצוי אינו מעכב עכ"ל. ומשמע להדיא דלמ"ד מיצוי מעכב, אע"ג שלא פיגל בהזאה, יכול לפגל במיצוי, ולדבריו תקשה דסוגיין הוא כמ"ד דמפגלין בחצ"מ.

והמקד"ד (ס"ז ז' סק"ה) והלקוטי הלכות כתבו דמיצוי הוא עבודה בפני"ע, ולכן מתפגל בהזאה לחוד או במיצוי לחוד. ועי' מנח"ח (מצוה קמ"ד, סק"ו, ד"ה ודע ג"כ) דנקט דהזאה ומיצוי חשיבי כל אחד כמתיר שלם, שכל אחד הוא עבודה מיוחדת, ואינו דומה להזאות פנימיות. ושוב הכריע דהוי חצי מתיר, דכמו ששירים חשיבי חצי מתיר למ"ד שירים מעכבים, ה"ה מיצוי חטה"ע חשיב חצי מתיר.

מוראה ונוצה של עולת העוף

משמע במתני' דמועלין בכולה עד שתצא לבית הדשן. אמנם, בתוספתא (פ"א ה"ג) מבואר דאחר מיצוי, המוראה והנוצה יצאו מידי מעילה, ומועלין בשאר הבשר עד שתצא לבית הדשן, וכ"מ בתמורה (נד). דאין מועלין במוראה ונוצה של עוה"ע אחר מיצוי, ופרש"י שם (ד"ה שנתמצה דמה) שכבר נעשית מצותו, ואע"ג שיש בו מצות השלכה אצל המזבח, כתבו התוס' ביומא (נט: סד"ה והרי) דכיון שאין צריך בגדי כהונה, לא חשיבא עבודה, עיי"ש. ומב' דסגי בנעשית מצותו לבד להוציא מידי מעילה גם בקרבנות, ופשוט דהתם לא בעינן זריקה המתרת, וא"כ זהו סמך להגר"ח שגם בבשר סגי שנתקיים זריקת הקרבן.

מעילה באימורי פרים הנשרפים

הרש"ש (ד"ה פרים) העיר למה המשנה לא הזכירה מעילה באימורי פרים, ורק בבשרם, ותיירץ דאימורי הפנימיים שאני משאר אימורין, ויצאו מידי מעילה קודם שיצאו לבית הדשן, כיון שאין זריקת דמם על מזבח החיצון, אין בהם מצות תרומת הדשן והוצאת הדשן, דא"א ללמוד מעולה אלא קרבנות הנעשין על מזבח החיצון דומיא דידה, וכמו שיטת ר"ש שאין פיגול בפרי הנשרפים שאין נעשין על המזבח החיצון. ובספר מקור ברוך (ח"ב סי"ד, ד"ה ועי' בהגהות הרש"ש) חלק על הרש"ש, ודייק מדברי הרמב"ם שאפילו באימורי פרים הנשרפים יש מעילה עד שיצאו לבית הדשן.

יותך הבשר לגבי מעילה ולגבי טומאת פרים

מב' במתני' דמועלין בבשר פרים עד שיותך הבשר, אבל בזבחים (קו). נחלקו תנאים עד אימתי פרים הנשרפים מטמאים בגדים. ר"ש סובר עד שיותך הבשר, וחכמים סוברים שאפילו אחר שניתך הבשר, מטמאים בגדים עד שיעשה אפר. והרמב"ם (פ"ה פרה אדומה ה"ד) פסק כחכמים, שמטמאין בגדים עד שיעשה אפר. ואפ"ה, בהל' מעילה (פ"ב ה"ד) פסק שמועלין בו עד שיותך הבשר. וצ"ע, שאם מטמא בגדים עד שיעשה אפר, בע"כ שעדיין לא נעשית מצותו, ומאי טעמא אין מועלין בו כבר משיותך הבשר. והגר"מ הלוי (פ"ב ה"ד) והגר"ז (ח"י כריתות ו.) הוכיחו מזה דנעש"מ לא הוי הפקעה של הקדושה, דהא עדיין הוי קדשים עד שיעשה אפר, שהרי מטמאין העוסק בהם, דאכתי נחשב 'שריפת פרים', והרי מטמאין כל זמן של השריפה, אבל לגבי מעילה סגי שנעשית מצותו.

מעילה בעור

משמע במשנה דדוקא לאחר זריקה, אבל קודם זריקה יש מעילה בעור העולה, וכמו שפירשו התוס' (ח. ד"ה והכהנים בעורות), אבל קודם זריקה יש מעילה בעור, וכן דעת רש"י בזבחים (קג: ד"ה מני) ובראש השנה (כח. ד"ה של עולה), וכן דעת הראב"ד (פ"ו מעילה ה"ב).

אבל התוס' ביומא (נט: ד"ה הוא) כתבו בזה"ל דתיקון רבנן מעילה אעור משום דליכא מעילה דאוי אלא בבשר, וכ"כ התוס' בחולין (קז. סד"ה הוא). ומשמע שפירשו מתני' באופ"א, שאין מעילה בעור כלל – אפילו לפני זריקה. וכן משמע ברמב"ם בפיה"מ כאן וז"ל

כבר ידעת שדבר תורה בעור העולה שהוא לכהן ולפיכך אין מועלין בעורות עכ"ל. וגם בהלכותיו (מעילה פ"ב ה"ב) סתם הדבר, ולא הזכיר בשום מקום שיש מעילה בעור. והתקני' (על הרמב"ם פ"ב ה"ב) ביאר דעור גרע משופר של עולה שיש בו מעילה, שהשופר ראוי להקרבה בזמן שהוא מחובר לעולה, אבל עור העולה אינו ראוי להקטרה וגם לא לאכילה, לכן אין בו מעילה.

ובאמת צ"ב דעת רש"י והראב"ד שיש מעילה דאוי בעור אע"ג שאינו ראוי להקרבה, וצ"ל דאף שבעור עצמו אין מצוות, אבל כיון שהוא חלק מן הקרבן שהוא מיוחד לה', גם יש מעילה בעור, ודומה למוראה ונוצה שאין מעילה מחמת מצות השלכתם, ואפ"ה מועלין בהם עד הזריקה. אבל בראב"ד מבוי שיש מעילה מחמת שהם שייכים לכהנים, ונתבאר שיתנו לעיל [בשיעור לדף ג'] בשם הגר"מ זעמבא.

מעילה של בשר עולה לאחר זריקה

תוס' (ח. ד"ה אין מועלין בעורות) כתב דמאחר שנזרק דמה זכה המזבח בבשרה והו"ל קדשי ה', ומשמע שהזריקה מוציאה הבשר מידי מעילת הקרבן, ושוב קובעו למעילה חדש, וכ"כ כתקני' בשם בספר נר למאור (סי' ד'), וכ"כ היהקה האריה.

והתקני' כתב דמוכח מדברי תוס' בכ"ד לא כן, דבזבחים (מה. ד"ה רואה) כתבו התוס' דפשיטא שיש מעילה בבשר עולה ואימורי קק"ד, דהמעילה לא פקעה מהם. וכן מוכח בתוס' מנחות (עט. ד"ה הדר) וז"ל דדוקא קדשי קדשים דלא מהני זריקה דידהו באימורי לענין מעילה דבין קודם זריק בין לאחר זריקה יש בהן מעילה עכ"ל, וכן בתוס' בזבחים (פד. ד"ה וחוצ), וכן נראה בתוס' להלן (י.).

והצ"ק (ח. והקרי"א ט.) פירשו דכוונת התוס' הוא כדיבור אחד עם מש"כ אח"כ, שהזריקה אף שמוציאה את העור מידי מעילה, אבל לא את הבשר דאכתי שייך לה'.

והרמב"ם בפיה"מ לעיל (ז:) כתב דחומרת זריקה בקק"ד הוא שמעמיד ומשאיר אותם למעילה כמו שהיו, ולכאוי משמע כמו הנר למאור, ויש לדחות.

קידוש תנור

קרמו בתנור הוכשרו ליפסל בטבוי' ובמחוי"כ (ובלינה). רש"י (ד"ה קרמו) ורגמ"ה והשטמ"ק כתבו דלא גורסים ובלינה, דהא אופים אותם מערב יו"ט [כדתנן במנחות צה: ק: ערכין ח:], ובע"כ שאפייתן לא קידשם ליפסל בלינה.

אבל התוס' (ח. ד"ה קרמו) נקטו דמתני' בע"כ סובר דתנור מקדש, דהא התנור מקדשם ליפסל בטבוי' ומחוי"כ, ולמ"ד תנור מקדש, אפייתם דוחה שבת וטומאה כמבואר בס"פ ר' ישמעאל. ובמנחות צה: הק' דאם אפייתן בפנים, אמאי נאפין מערב שבת, ואמר רבא הקשה אדם שהוא קשה כברזל, וביארו התוס' דמי ששנה זו לא שנה זו. וכן ילה"ק על דעת הרמב"ם, דפסק (פ"ה תו"מ ה"ז) כמתני' דמנחות, דאפייתן בפנים כשאר המנחות, וגם פסק שם (הלי"י) שאפייתן אינה דוחה שבת ויו"ט.

א[ן] הלח"מ (פ"ה תו"מ ה"ז) תירץ שהרמב"ם פירש הגמ' שם לא כתוס' שהוא סתירה רישא לסיפא, אלא "התנור מקדש קצת ואינו מקדש לגמרי, אינו מקדש ליפסל בלינה אבל מקדש שתהא אפייתו בפנים". והקרי"א (מנחות נ:.) גם כתב כדברי הלח"מ. ושוב כתב דלא נתבאר טעמא דהאי מילתא, מאי שנא דחל עליה קדוה"ג ע"י התנור, ועדיין אינו נפסל בלינה.

ב[ה] המקד"ד (סי' ג' סק"א) דייק בלשון רש"י ורגמ"ה דהכא אינו מדין קידוש כל"ש בעלמא. שהרי כתבו שהוא תחילת תיקונו, וכמו שחיטה בקק"ד. ומבוי מדבריהם שגם קידוש שחיטה הוי כן, שהסכין איו כלי שרת, אבל מהני לקדושת התיקון.

וקדושת התיקון לא מהני לכל דבר. ומהני רק ליפסל בטבוי' ובמחוי"כ, ולא ליפסל בלינה. ואע"ג דבסוגיא דמנחות (צה:) נקטו שאם תנור מקדש, נפסל בלינה, התם דנו לומר דתנור הוא כלי שרת ממש, ומקדש כשאר כלי שרת. אבל להלכה לא קי"ל הכי, אלא דתנור לא היה כלי שרת, אבל מקדש קדושת התיקון ליפסל בטבוי' ומחוי"כ, עכת"ד המקד"ד, וכ"כ בחי' ר' שלמה (ח"א עמ' קעח).

ג[ם] המרכבת המשנה (תו"מ שם) והגר"י (חי' מנחות צו.) תירצו דלעולם תנור הוא ככל כלי שרת. והא דאינו נפסל בלינה עד שיסדר ע"ג השלחן או ישחטו הכבשים הוא משום דיני הלחם, דקידוש כלי שרת מהני לקדשו רק קדוה"ג, שאינו יוצא לחולין, אבל לא נחשב קרבן עד שיגמור סידורו, להשלים צורת הקרבן. ולחה"פ בעי סידור ביחד עם הבזיכין ע"ג השלחן, ושתה"ל טעון שחיטת כבשים כדי לקבעו ביחד עם הכבשים.

זמן אכילת לחם הפנים

לחם הפנים וכו' (ובלינה) – כתב הרגמ"ה שלא גרסינן לינה, שהרי נאכל משבת ועד שבת, ומשמע מלשונו שזמן אכילת לחם הפנים הוא שבוע שלם, ומשעת הקטרת הבזיכין, מותר לאכלו עד שבת הבאה. וכ"כ הרבינו יונה (אבות פ"ה מ"ה) שנאכל לשבוע שלם, וז"ל

ולא נמצא בו פסול לא ביוצא ולא בלינה שהיו צריכין לאכול אותו בשבוע שאחר השבת שהסירוהו ואם נשאר לשבוע אחרת הוא נפסל עכ"ל. ומבוי בדבריהם דדין אכילת לחם הפנים אינו דומה לאכילת שאר קדשים ושירי מנחות, אלא יש בו דין אכילה מחודשת, שנאכל לשבוע שלם.

והרמב"ם בפיה"מ (מנחות יג:) כתב שלחם הפנים אינו נאכל אלא ביום השבת בלבד. והתירו"ט הק' עליו מהא דתנן במנחות (צט:) שאם חל יוה"כ בשבת, הלחם מתחלק למוצאי שבת. אמנם, הרמב"ם בפיה"מ שם (צט:) כתב שהלחם נאכל ביום השבת אם לא ימנע הצום. ומבואר דעיקר זמן אכילת לחה"פ הוא דוקא ביום, ורק נאכל בלילה אם אי אפשר לאכול ביום. וצ"ע מאי שנא מכל המנחות שעיקר זמן אכילתם הוא ליום ולילה.

והראב"ד (השגות לשה"מ הקצר, עשה כז) כתב וז"ל, א"א ולמה לא חשב הקטרת הבזיכין דכתיב אשה לה' ואכילת לחם דכתיב ואכלוהו במקום קדוש עכ"ל. ומבואר בראב"ד שאכילת לחם הפנים נמנה כמצוה בפני"ע, וגם לדעת הרמב"ם דסובר דלא הוי מצוה בפני"ע, הרי כתב בספר המצות (כז) שצונו להשים לחם הפנים לפני ה' תמיד וכו' ויאכלו הכהנים הלחם. ומבואר שאכילת הלחם הוא מדיני לחם הפנים, ואינו כשאר אכילת שירי מנחות. ומה"ט נראה שהמצוה המיוחדת לאכול ביום השבת הוא מצות אכילת לחה"פ, שזה מתקיים דוקא ביום השבת. אמנם, אם חל יוה"כ בשבת, ואי אפשר לקיים אכילה מיוחדת של לחם הפנים, עכ"פ נאכל כשירי מנחות, ליום ולילה.

מעילה בקומץ

כתב הרמב"ם בפיה"מ כבר ידעת שהקומץ הוא כמו אימורים לזבח, והשירים הם כמו בשר הזבח. והרמב"ם בפיה"מ במנחות (ספ"ק, רפ"ב) כבר כתב יסוד זה דקומץ הוא כמו אימורים, ולא הוי רק מתיר לחוד. אבל צ"ע מאי שייטיה למתני' דידן

ובספר מנחה שלימה ביאר שנתקשה הרמב"ם למה מועלין בקומץ עד שיצא לבית הדשן, והרי קיי"ל במנחות (כו:) דקומץ מתיר שירים באכילה משעה שמשלה האור במקצתו או ברובו, וא"כ כבר נעשית מצותו משעת משילת האור, ואמאי יש בו מעילה כל המשך הקטרתו, עד שיצא לבית הדשן, ותירץ הרמב"ם דקומץ יש בו קיום נוסף להיות מוקטר מצ"ע כמו אימורים [בנוסף לדין מתיר של הקומץ], ולהכי לא נגמר מצות הקטרתו עד שיעשה דשן ויצא לבית הדשן.

מח' רב ור' יוחנן באפר תפוח

החזו"א (זבחים ס"י כ' (א) ססק"א) ביאר שנחלקו אם מצות הוצאת הדשן היא משום לתא דמזבח או משום מצות הדשן. אמנם, ברש"י עה"ת ר"פ צו מבוי שהוא מצד פינוי מקום המערכה, וז"ל והוציא את הדשן הצבור בתפוח ואין מקום למערכה מוציאו משם, ואין זה חובה ככל יום, אבל התרומה חובה בכל יום עכ"ל, ולדבריו צ"ע בטעמא דר' יוחנן שיש בו מעילה. וצריך לומר שהמחייב של המצוה הוא כדי לפנות מקום למערכה, אבל החפצא והגדר של המצוה אינו רק פינוי מקום המערכה, שהרי התורה קבעה לזה כהונה ובגדי כהונה, ובע"כ שהמצוה היא מצוה בדשן עצמו.

דין אהדורי פוקעין על ראשו של מזבח

מבואר בגמ' שאין חיוב להחזיר גחלת שפקע לארץ, ודוקא אם פקע על המזבח. וביאה"ד דאהדורי פוקעין הוא מחייב חדש כמו שנקט הגר"י [והו"ד בשיעורי הגרמ"ד ובספר מנח"א בפרק המזבח מקדש], ואילו האי דין על המזבח הוא רק לסיים ההקטרה, אבל ל"ה מחייב חדש של הקטרה. והחזו"א (זבחים ס"י כ' (א) סק"ג) נקט דדין חזרה זה הוא מן הסברא. אבל בתוס' בזבחים (פג: ד"ה ההוא, פו. ד"ה עיכול) מבואר שיש שתי פסוקים לדין אהדורי פוקעין – אחד אם פקע על המזבח והשני אם פקע מעל המזבח. ומבואר דבעינן ילפוטא לדין זה. ואפ"ה מוכח בסוגיין, ששונה בגדריו מדין החזרה אם פקע מן המזבח.

ביאור דברי רש"י בגחלת של עץ ואימורים

רש"י (ט: ד"ה וכן גחלת) פירש דמיירי בגחלת של עץ, וכ"כ רגמ"ה והפ"י קדמון. והוסיף רש"י דאם מיירי בגחלת של אימורים, היה חייב להחזיר [אפילו מן הארץ] שלא נעשית מצותה עד שנתרמה תה"ד. ומבואר מדברי רש"י דתה"ד צריכה ליעשות דוקא מקרבנות, ולא מעצים. וכ"כ הריטב"א (יומא כ:): בשם ר' חיים כהן. וכ"מ בתו"כ ר"פ צו [פ"ב ה"ד]. אמנם, הראב"ד שם פירש דבעינן לקחת גם מאפר הקרבנות, אבל אפשר גם לקחת מן העצים. וכ"כ התוס' זבחים (לד.) בשיטת רש"י, דעצים ראויים לתה"ד.

ומבו' עוד ברש"י, רגמ"ה, שיש דין אהדורי פוקעין [מן הרצפה] כדי לקיים תרומת הדשן, ולפ"ז, מיושב קושיית התוס' דאולי צריך להחזיר כדי לקיים תרומת הדשן, דהא בע"כ מייירי בעצם, ואין בהם דין תרות הדשן, וכ"כ המקד"ד (סי' ו' ד"ה ובעיקר) והחזו"א (זבחים סי' כ' (א) סק"א ד"ה והנה), ואפ"ה יש בהם דין הוצאת הדשן, דמצות הוצאה נאמר על כל הדשן שנמצא במערכה.

אבל העולת שלמה (ברד"ה וכן גחלת) הק' מהא דנתן בזבחים דאיברים שפקעו מעל המזבח לאחר חצות לא יחזיר, אע"ג שעדיין לא נתרמה תה"ד, ומבואר שאינו חייב להחזיר כדי לקיים תה"ד, וצ"ע.

תשלומי מעילה

[א] בתוס' (כתובות ל: ד"ה זר) מבואר שהוא מדין תשלומי גזילה, להחזיר להקדש מה שזגלו ממנו.

[ב] הצ"ח (פסחים כט. בתד"ה רבי נחוניא) יצא לחדש דקים ליה בדבריה מיניה אינו פוטר חיוב תשלומי מעילה, שהרי כתב רש"י בב"מ (צא. ד"ה רבא) דאפילו במקום מיתה נמי רמו תשלומין עליה אלא שאין כח לענשו בשתים אבל ידי שמים לא יצא עד שישלם עכ"ל, וכיון דחיוב מעילה הוא חיוב תשלומין לשמים, לא נפטר חיוב זה ע"י קלב"מ [ובהכי ישב הקושיא על מתני' דכריתות יג:].

ודבריו צ"ב רב, דמעילה הוא חיוב גמור בחושן משפט, אלא שהתובע הוא הקדש ולא הדיוט, ואי"ז דומה לחיוב לצאת ידי שמים, שאינו חיוב גמור בחושן משפט, וכה"ק בספר זהב שבא [מבעל האדר"ת] – על תוס' הרשב"א לפסחים (כט.) שהעיר על דברי הצ"ח, וז"ל ואפשר דמה שחייב ממון מעילתו ה"ל כמו ממון הדיוט גמור וכדא' בכריתות (יח:) דמה"ט אין יוה"כ מכפר על מעילות עכ"ל.

[ג] דעת לוי שמשלם קטורת, והתוס' במנחות (ג. ד"ה יכול) הק' מהא דמבואר שם שיחיד אינו יכול לנדב קטורת, ותירצו דכוונת לוי הוא שימסור הקטורת לציבור.

[ד] רש"י (ד"ה הנהנה) ותוס' (ד"ה לא) כתבו שמוסיף קרן וחומש על המעות שנשארו, ומביא חטאת שמנה, וכן פסק הרמב"ם (פ"ד מעילה ה"ז), והיינו שהחומש נגרר אחר הקרן. אבל הרא"ש בשטמ"ק כריתות (כו: אות ט"ז) נקט שהחומש הולך לנדבה.

ונראה שאפי' אם החומש אינו כהוספה על הקרן, אבל פשוט דקדושת החומש הוא כמו קדושת הקרן. שהרי הא שמשלם לאותו קודש הוא משום דכתיב ואת אשר חטא מן הקודש ישלם – ישלם לאותו קודש, כדאיתא בתו"כ. והרי סוף הפסוק הוא – ואת חמישיתו יוסף עליו, ומבואר שגם החומש הוא לאותו קודש. ומסתבר כן לכו"ע, שהחומש נתחייב מחמת מעילה בקודש מסוים, ולכן התשלומין הם דוקא לאותו הקודש. וצ"ע דעת הרא"ש שסובר שהחומש הוא לנדבה. ונראה שהרא"ש מודה בכל מעילה דעלמא שהחומש נגרר אחר הקרן, כנ"ל. ולא נחלק אלא בדמי חטאת ואשם, דס"ל שהחומש נחשב כמותר חטאת ואשם, דדינו לנדבה.

[ה] כבר קרב חטאתו ילכו לים המלח. הקה"י (כריתות סי' ה') הוכיח מזה דתשלומי מעילה אינו רק למלא החסרון של הקדש, שהרי מבואר בגמ' להלן דמייירי דמתחילת הפרשת הכסף, היה ברור שילכו לים המלח [רק שנודע לו קמי כפרה], אלא הוא כמצוה בעלמא, עי"ש.

[ו] רד"ה אם כבר – לים המלח דהיינו במקום מיתה. מבואר מדבריו שיש בזה קיום של דין "מיתה" בחטאת, דאע"ג שאי אפשר להמית את הכסף, אבל אם הולך למקום מיתה, גם נחשב כמו מיתה. אבל הרמב"ם בפיה"מ בתמורה (כב:) כתב שהולך לים המלח כדי שלא יוכל ליגע בהם מעולם, ומבואר דים המלח לא הוי קיום בפני"ע, ורק כדי שלא יהנו בו.

מעילה ט חלק ב

נושאים בדיני תרומת והוצאת הדשן

א] ביומא כג: דעת ת"ק דהוצאת הדשן כשרה רק בכהנים תמימין, ור"א סובר שכשר בבעלי מומין. ריש לקיש סובר שנחלקו גם בתרומת הדשן דלא חשיבא עבודה כיון שכשרה בשני בגדים, אבל ריו"ח סובר דתרומת הדשן הוי עבודה לכו"ע שצריכה כל די בגדי כהונה.

ולדעת ת"ק דהוצאת הדשן צריך כהנים כשרים, דעת הר"ח ביומא שם דהוי עבודה. אבל הרמב"ם (פ"ב תוי"מ ה"י) כתב להדיא שאינה עבודה, אע"פ שפסק כת"ק דבעלי מומין פסולין, וכן נראה מדברי התוס' והריטב"א שם.

ב] החלפת בגדים – דעת רש"י והרמב"ן (ריש פרשת צו) ששינה בגדיו רק בשביל הוצאת הדשן, אבל הכהן התורם את הדשן לא היה לובש בגדים פחותים, אבל הרמב"ם (פ"ב תוי"מ ה"י), הריטב"א (יומא יב:) והחינוך (מצוה קלא) כתבו שהיה מחליף גם לתרומת הדשן.

ג] זמן הוצאת הדשן – רש"י (ריש פרשת צו, חולין צ:) ותוס' (יומא כז:) סוברים שלא היה מצוה קבועה בכל יום, אלא בזמן שהדשן היה רבה. אבל דעת הרמב"ם (פ"ב תוי"מ ה"י) והראב"ד (שם ה"ז) שהיה מצוה קבועה בכל יום.

גדר מצות הוצאת הדשן

המל"מ (פ"ב תוי"מ ה"י) יצא לחדש לשיטת רש"י ותוס' שאינה חובה קבועה בכל יום, דהוצאת הדשן חלוק מתרה"ד, דתרמה"ד הוי מצוה מצד עצמה, דגז"ח הוא שיקח שיעור תרומה בכל יום ויניחנו אצל המזבח, אבל הוצאת הדשן אינו מצוה מצ"ע, ורק כדי לפנות מקום למערכה. ואפילו לשיטת הרמב"ם והראב"ד שהיו מוציאים בכל יום, יסוד המצוה הוא לפנות מקום המערכה, אלא דדרך כבוד של מעלה הוא לפנות המזבח בכל יום, ואם לא דישנו אותו ביום אחד, לא ביטלו בזה מצות עשה. ולפ"ז תירץ המל"מ קושייתו על הרמב"ם מהא דברגלים היו משאירים עליו את הדשן משום שהוא נוי למזבח.

אבל החזו"א (זבחים ס"י כ' (א) ססק"א) תמה עליו דא"כ אמאי מועלין בו עד שתצא לבית הדשן, הלא לא הוי מצות הדשן בכלל, אלא רק מצות המזבח, וכבר נגמר מצות הדשן משעת תרומה, ואמאי מועלין בו. והחזו"א יצא לחדש שבזה גופא נחלקו רב וריו"ח, אם מצות הוצאת הדשן הוא משום לתא דמזבח או משום מצות הדשן. אמנם, אכתי אין זה מיישב דעת המל"מ, שהרי קי"ל כר' יוחנן דמועלין באפר תפוח. וא"כ, בע"כ דהוצאת הדשן הוא דין בדשן עצמו, ולא רק פינוי מקום המזבח.

אמנם, ברש"י עה"ת ר"פ צו כתב, וז"ל, והוציא את הדשן הצבור בתפוח ואין מקום למערכה מוציאו משם, ואין זה חובה בכל יום, אבל התרומה חובה בכל יום עכ"ל, ומפורש כדעת המל"מ, וא"כ אמאי יש בו מעילה.

ובטעמא דרב, החזו"א ביאר דסובר דהוי מדיני המזבח, ועי"ל בדעתו שאפי' אם הוא מדיני הדשן, אבל כבר נעשית עיקר מצותו, ועי"ז אמר ריו"ח שהוא יבקדושתו, דהיינו בעיקר קדושתו, ולא נגרע קדושתו ע"י תרומת הדשן.

הוכחת ר' יוחנן

כיון דכתיב ולבש הכהן מזו בד וכו'. בגליון הש"ס הביא קושית המעיל שמואל (ס"י ס') דריו"ח הביא פסוק דמייירי בתה"ד, והרי הסוגיא מייירי בהוצאת הדשן, והמעיל שמואל הוכיח מזה כשיטת הרמב"ם והחינוך והריטב"א שגם בשביל תה"ד היה לובש בגדים פחותים. וזה כוונת ריו"ח, דכיון שהיה מחליף בגדיו כבר בשביל תה"ד, אז גם הוצה"ד הוא המשך של מצות תה"ד, ולפ"ז את"ש לשון הגמ' "בקדושתיה קא"י", דמעילה של הוצה"ד אינו מצ"ע, אלא כהמשך של תה"ד.

הבדל בין מעילה ובין סוגיא דיומא

השטמ"ק (ד"ה רב) חידש דסוגין אינו תלוי בסוגיא דיומא, דכיון שאינה עבודה קבועה בכל יום, להכי אין מעילה [לדעת רב], וריו"ח סובר דכיון דצריך בגד"כ יש בו מעילה אפי' על הצד דלא הוי עבודה. ונראה כוונתו לחלק בין עבודה מצד הגברא או מצד נעשית מצותו של החפצא.

מקום תרומת הדשן

השטמ"ק (אות ט') כתב שסילקו כל האפר לתפוח, ותרמו הדשן מן התפוח. וגם בתוס' (ט: ד"ה וכולן) משמע כמו השטמ"ק שכתבו בשם השר מקוצי בזה"ל שעומד הדשן שעל גב התפוח לתרום עכ"ל. ונראה מקור לדבריהם מלשון "הנהנה מאפר תפוח וכו' קודם תרומת הדשן כ"ע לא פליגי", דמשמע שגם תרומת הדשן נלקחה מן התפוח.

אבל רש"י (ד"ה הנהנה) כתב דתרומת הדשן נעשית מן המערכה, וכן מבואר בתוס' זבחים (פו: ד"ה וחציו) ויומא (כ: ד"ה אברים). וכן הוא הפשטות של המשנה בתמיד, דאחרי תה"ד, רצו אחיו הכהנים והוציאו הדשן לתפוח, וכן משמע בלשון הפסוק בר"פ צו – היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה וכו' ולבש הכהן וכו' והרים את הדשן, ומשמע שהיה מרים הדשן של העולה ממקום הקטרתו, דהיינו המערכה, ודברי השטמ"ק והשר מקוצי צע"ג.

דעת השר מקוצי שאין חייב להחזיר בשביל תרומת הדשן

התוס' (ט: ד"ה וכולן) הביאו דעת השר מקוצי שאין צורך להחזיר בשביל תה"ד משום שהרבה דשן יש לתרום. אבל רש"י ורגמ"ה סוברים שצריכים להחזיר בשביל תה"ד, וכן דעת התוס' בזבחים וביומא.

במשנת ר' אהרן [סוגיות סי' ח' סק"ב - ג] חקר בגדר 'תרומת' הדשן, שהיה לוקח רק מקצת, האם הוי כמו תרומות ומעשרות, אף שנעשה בחלק, אבל מתייחס להכל ומתיר את הכל [ובירושלמי (יומא פ"ב ה"א) השוו תה"ד לקמיצה, וצריך שישאיר שירים, שהוא קיום בכל המנחה], או שהוא קיום רק באותו דשן שהוא תורם, וזה שיש מעילה בהכל הוא משום שהכל ראוי לתה"ד.

וביאר הגרא"ק ששאר הראשונים סברי שהוא קיום בכל הדשן, ולהכי צריך להחזיר בשביל מצות התרומה שמתקיים בכל הדשן, ואילו השר מקוצי סובר דתה"ד הוי קיום רק בדשן עצמו שהוא תורם, ולהכי אין חיוב להחזיר בשביל תה"ד, שמתקיים שפיר בשאר הדשן, אבל בשביל הוצאת הדשן צריך להחזיר לריו"ח, שזה שפיר מתקיים בכל משהו של הדשן, שהרי היה מוציא כל הדשן מן המזבח ומן המקדש.

הנחת הדשן – חלק ממצות תרומה או לא

רש"י (ד"ה הנהנה) כתב דתרומת הדשן היא הורדת הדשן מן המזבח, ואח"כ הניח, ומבוי' שההנחה ל"ה חלק מן התרומה. אבל התוס' בזבחים (סד. ד"ה דישון) נתקשו שאם הדשן שהיה מרים מן המזבח היה נבלע במקומו, היכי משכחת דלמעול בתה"ד לאחר שנעש"מ, כיון שנבלע בקרקע מעצמו, ותירצו שלא היה נבלע בכלל, או שלא היה נבלע מיד. ואם נימא דגמר מצות תה"ד הוא בהוצאת הדשן מן המזבח אפילו קודם הנחתו, הרי איכא נפ"מ פשוטה, דנהנה בו משעת הוצאתו מן המזבח עד שעת ההנחה, ומשמע דסברי שלא נגמרה המצוה עד ההנחה. ורש"י כאן כתב שאכן היה נבלע, ומשמע מיד, וא"כ תקשה קושית התוס', אלא דלמשנ"ת את"ש, שהרי רש"י סובר שההנחה אינה חלק מן המצוה, וא"כ שייך למעול מזמן שיויר עד שמניח.

ובתו"י יומא (כד. ד"ה ואימא) הקשה למה תה"ד חשיבא עבודה תמה, והא יש עבודה אחריה, דהיינו הנחה, ותירץ דהנחה הוא חלק מעיקר המצוה, א"נ הנחה כשרה בזר, והיינו ממש ב' הצדדים הנ"ל.

ובירושלמי (יומא פ"ב ה"ב) דנו אם הרוח הפריח את הדשן קודם ההנחה אם קיים מצות תרומה, וז"ל תרם והפריחתו הרוח תפלוגתא דר' יוחנן ודר' חנינה דא"ר חנינה קומץ שנתנו ע"ג האישים והפריחתו הרוח בפריחה האחרונה נתכפרו הבעלים ויצאו השיריים ידי מעילה ר"י אומר משיאחוז האור ברובו ע"כ. אבל נידון הירושלמי אינו בהנ"ל, שהרי דימו להקטרת הקומץ, אלא מוכח דלכו"ע ההנחה הוי חלק מן המצוה, ודנו היכא שאי אפשר לגמור המצוה בשלימות, אם זה מעכב בקיומו.

הוצאת הדשן – הורדה מן המזבח והוצאה מן המקדש

בפשטות ענינו הוא אחת – להוריד הדשן מן המזבח, ולהוציאו חוץ למחנה. אבל הרמב"ם (פ"ב תוי"מ הי"ג – ט"ו) חילקו לשתי מצוות, וז"ל היו מורידין אותו למטה וכו' כל מי שרצה מן הכהנים ממלא מן הדשן שהורידו למטה ומוציא חוץ לעיר לשפך הדשן ואין להוצאת הדשן לחוץ פייס אלא כל הרוצה וכו'. והמל"מ (פ"ב ה"י) נקט בדעת הרמב"ם שהורדת הדשן למטה בודאי חשיבא עבודה [אף שההוצאה אינה עבודה], אבל האבל האזל (פ"ב ה"י) חלק דהורדת הדשן מן המזבח לא חשיבא עבודה.